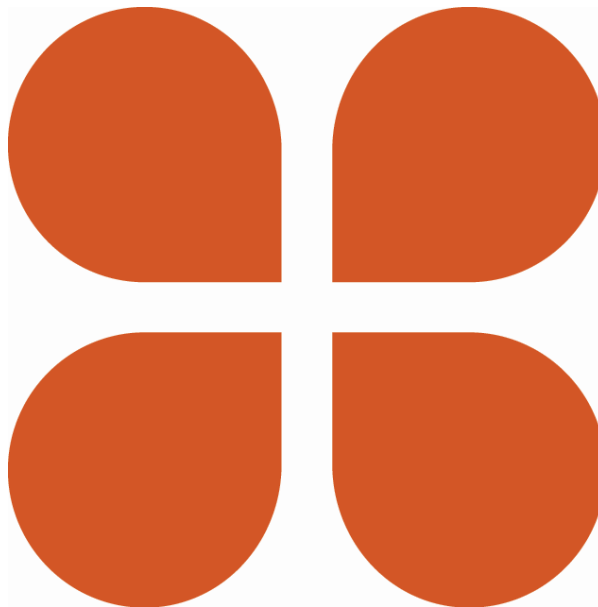

Riksintressen

Södermanland

Denna publikation ingår i en serie med de olika riksintressena som är publicerat på webbplatsen: www.raa.se

Värdetexter avseende områden i Södermanlands län med kulturmiljövärden av riksintresse enligt 2 kap 6 § NRL

NUMMERORDNING - KOMMUNVIS

Eskilstuna kommun

- 1 Kafjärdenområdet (Vallby, Hammarby, Sundby, Jäders och Kjula sn)
- 2 Torshälla.
- 3 Tumbo (Tumbo sn)
- 4 Råby-Rekarne (Råby-Rekarne sn)
- 5 Eskilstuna
- 6 Barva-Lindholm-Söderby (Barva sn)
- 7 Åsby-Stenby Äng (Eskilstuna stad och Fors sn)
- 8 Hjälmare kanal (Västermo sn)
- 9 Gillberga-Biby (Gillberga sn)
- 10 Biby (Gillberga sn)
- 11 Västermo (Västermo sn)
- 12 Stora Sundby (Västermo sn)
- 13 Norrlången-Bårsta (Ärla sn)

Flens kommun

- 29 Ericssberg (Bettna sn) (se beskrivning för Katrineholms kommun)
- 30 Vadsbro-Ånhammar mm (Dunkers sn i Flens kn och Gryts sn i Gnesta kn)
- 31 Malmköping
- 32 Flenmo-Hökärr (Mellösa sn)
- 33 Sparreholm (Hyltinge sn)
- 34 Harpsund (Mellösa sn)
- 35 Mellösa kyrkby (Mellösa sn)
- 36 Jälund-Sörby mm (delen i Hyltinge sn)
- 37 Vibyholm-Årdala m m (Årdala sn)
- 38 Lagmansö (Vadsbro sn)
- 39 Blackstaby m m (Blacksta sn)
- 40 Åkerö (Bettna sn)

Gnesta kommun

- 20b Skottvångs gruva (Gåsinge-Dillnäs sn) (*)
- 30 Vadsbro-Ånhammar mm (delen i Gryts sn) (se beskrivning för Flens kommun)
- 36 Jälund-Sörby mm (Gryts sn) (se beskrivning för Flens kommun)
- 41 Gåsinge-Dillnäs och del av Frustuna-Kattnäs. (Gåsinge-Dillnäs o Frustuna-Kattnäs sn)

= Utredningsområde (*)

- 42 Elghammar (Björnlunda socken)
- 43 "Eriksgatan" Önersta-Penningby (Björnlunda och Ludgo socken)
- 44 Gnesta (Frustuna-Kattnäs sn)

Katrineholms kommun

- 24 Tåkenön (Julita sn)
- 25 Julitabygden (Julita sn)
- 26 Flodabygden (Floda sn)
- 27 Granhed (Floda sn)
- 28 Katrineholm
- 29 Ericsberg (Stora Malms sn)

Nyköpings kommun

- 45 Östermalma (Ludgo sn)
- 47 Lid-Runtuna-Spelvik-Ludgo-Lästringe. (Lids, Runtuna, Spelviks, Ludgo och Lästringe sn)
- 48 Husby-Oppunda. (Husby-Oppunda sn)
- 51 Halla-Stigtomta. (Halla och Stigtomta sn)
- 52 Nyköpingsåns dalgång (Bärbo och Helgona sn)
- 53 Björksund-Stora Sulsta (Tystberga socken)
- 54 Ringsö-Hartsö mm (Bälinge sn)
- 55 Kiladalen (Kila, Lunda, Tuna och Bergshammars sn)
- 56 Arnö-St.Kungsladugården (Sankt Nicolai sn)
- 57 Nyköping
- 58 Gamla vägen Stavsjö-Krokek (Kila sn) (*)
- 59 Tunaberg-Koppartorp (Tunaberg socken)
- 60 Tärnö (Vrena sn) (*)

Strängnäs kommun

- 14 Fogdöns centrala del (Fogdö sn)
- 15 Överselö-Tynnelsö (Överselö sn)
- 16 Mälsåker (Ytterslö sn)
- 17 Kinger-Valla (Vansö sn)
- 18 Strängnäs
- 19 Sundby sjukhusområde (Strängnäs sn)
- 20 Åkers styckebruk (Åkers sn)
- 21 Gripsholm-Mariefred

Trosa kommun

- 46 Trosaåns dalgång (Vagnhärds sn)
- 49 Thureholm
- 50 Trosa

Vingåkers kommun

- 22 Österåkerbygden (Österåkers sn)
- 23 Högsjö (Västra Vingåkers sn)

MILJÖBESKRIVNINGAR - KOMMUNVIS

ESKILSTUNA KOMMUN

Barva-Lindholm-Söderby [D 6] (Barva sn)*Motivering:*

Centralbygd med rikt och tätt fornlämningsbestånd i rumsligt åtskilda skikt från bronsålder, äldre och yngre järnålder och medeltid samt välbevarad *herrgårdsmiljö* på medeltidsbygdens marginal, där även bronsåldersmiljöerna finns. (*Fornlämningsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Unik åsmiljö med sex stora gravfält med gravar från bronsålder till yngre järnålder. På åsen ligger också kyrkan med delar bl.a. från 1100-talet. Öster om åsen, och huvudsakligen norr om lindholmen, är flera välbevarade miljöer från bronsålder/äldsta järnålder med skärvstenshögar och gravar. Två överlagrande säteribildningar med intakta arrendegårdar torp och agararindustriella anläggningar. Lindholms corps-de-logi i nyklassicistisk stil från 1794, ekonomibyggnader och arbetarbostäder. (En perifer del av området berör Gnesta kommun).

Biby [D 10] (Gillberga sn)*Motivering:*

Herrgårdslandskap med blandning av självägande byar och godsstruktur.

Uttryck för riksintresset:

Biby säteri, där organisationen med brukningscentrum, underlydande gårdar och utmarkstorp är tydlig. Manbygggnader av trä från 1600-talets början. Ingenjörbron, ursprungligen helt av trä, från 1800-talet.

Eskilstuna [D 5]*Motivering:*

Smides- manufaktur- och *industristad* som speglar många olika utvecklingssteg och de sociala förhållandena från medeltiden och 1600-talet fram till tiden efter 1950.

Uttryck för riksintresset:

Medeltida tätortsbildning på Eskilstunaåns östra sida med långgata längs stranden och småskalig träbebyggelse. Gestaltmässig avancerad, rutnätsplan från 1658. Olika administrativa stads- och tätortsbildningar som senare slagits samman. Rademachersmedjorna och Fristadshusen. Handels- och hantverksgårdar från 1700- och 1800-talet. Industrianläggningar och stadsplanemönster från 1800-1900-tal. Bostadsområden för arbetare och tjänstemän från 1900-talet.

Gillberga [D 9] (Gillberga sn)*Motivering:*

Fornlämningsrikt område och ett illustrativt exempel på bosättningsmönstret i en agrarbygd under sen bronsålder och tidig järnålder. (*Fornlämningsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Ovanligt omfattande och illustrativa grav- och boplatssmiljöer från bronsålder/äldsta järnålder med rösen, stensättningar med mittblock, skeppsformiga stensättningar och skärvstenshögar.

Hjälmare kanal [D 8] (Västermo sn)*Motivering:*

Kanalmiljö, ett av de äldsta kanalbyggena i landet.

Uttryck för riksintresset:

Anläggningen är från 1600-talet, men i dag med 1800-talsprägel. Till miljön hör servicestruktur med bebyggelse för arbetare och tillsynspersonal och ekplanteringen längs kanalen avsedd för kommande slussreparationer.

Kafjärdenområdet [D 1] (Vallby, Hammarby, Sundby, Jäders och Kjula sn)*Motivering:*

Centralbygd, som speglar hur Mälardalen anpassades till landhöjning, växande befolkning mm. från bronsålder till 1800-talets sjösänkningar, med *herrgårdslandskap* från 1600-talet, inklusive minnen förknippade med Axel Oxenstiernas tid. (*Fornlämningsmiljö*, *Bymiljö*, *Kyrkomiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Spridda gravar från bronsålder och flera *fornborgar* från övergången mellan yngre och äldre järnålder. "Kung Inges hög". Talrika byar med gravfält från yngre järnåldern inom dagens gränser, samt ett flertal runristningar. Delar av äldre färdleder såväl till lands som på vatten markerade av bl.a. gravfält, hålvägar och runinskrifter såsom vid Kjulaås och vid Ramsundet. Flera tidigromanska kyrkor. Axel Oxenstiernas gravkyrka i Jäder med rik 1600-talsarkitektur. Fiholms sätesgård med dess koppling till Jäders kyrka.

Norrlången-Bårsta [D 13] (Ärla sn)*Motivering:*

Farledsmiljö med flera *fornborgar*, typisk för Södermanland. (*Forntida farledsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Tre *fornborgar* på förkastningsbrant utmed forntida vattenled som förband Mälaren med Hjälmaren. Delvis mycket välbyggda och höga vallar med kallmurad utsida.

Råby-Rekarne [D 4] (Råby-Rekarne sn)*Motivering:*

Fornlämningskoncentration med välbevarade och representativa grav- och boplatsmiljöer från bronsålder och framåt. (*Fornlämningsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Bronsåldersmiljöer med skärvstenshögar, älvkvarnar och gravar. Dessutom finns husgrundslänkande anläggningar, s.k. Brobyhus, en sällsynt fornlämningskategori. *Fornborgar* och gravfält från äldre järnålder ger kontinuitet in i yngre järnålder.

I området ingår även:

Romansk kyrka från 1100-talet. Främst medeltida bebyggelsemönster med ett fåtal gårdar, varav en herrgård med särpräglad bebyggelse.

Stora Sundby [D 12] (Västermo sn)*Motivering:*

Unik *slottsmiljö* från 1840-talet med medeltida anor.

Uttryck för riksintresset:

Äldre huvudbyggnad, totalt omgestaltad under den stilimiterande 1800-talsarkitekturens begynnelsefas i form av normandisk exteriör från ca 1840. Påkostad utformning av

arbetarbostäder, ekonomibyggnader, trädgård och park. Ädelövskog. Agrarindustriella anläggningar.

Torshälla. [D 2]

Motivering:

Småstadsmiljö med i huvudsak medeltida gatunät och som speglar utvecklingen från köpstad och utförselhamn till manufakturcentrum. (*Bruksmiljö, Kvarnmiljö, Kanalmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Bevarad 1700-tals och 1800-tals bebyggelse. Planstrukturen samt stadsgårdar och bebyggelsemönster från 1700- och 1800-talen. Offentliga byggnader med medeltida kyrka samt skolhus och rådhus. Rester av Karl IX:s kanal. Kvarnanläggning från 1600-talet samt Holmens bruk med herrgårdsanläggning uppförd under 1770-talet och Nyby bruk med herrgård och brukssamhälle från 1800-talet. Skolor och folkrörelselokaler.

Tumbo [D 3] (Tumbo sn)

Motivering:

Lokalt centrum under järnålder och medeltid vid viktig kommunikationsled mellan Södermanland och de norra Mälardalslänarna. (*Fornlämningssmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Åssträckning med gravar och bebyggelselägen från bronsåldern och framåt. Stora järnåldersgravfält, bl.a. Tumbogravfältet med ca 500 gravar, samt hålvägssystem och rester av spärranläggningar (*fornborgar*) på åsarna. Två fornborgar i utkanten av bygden och ett flertal runstenar. Mycket välbevarad romansk kyrka från 1100-talet med *sockencentrum* från 1600-tal och senare. Medeltida tingsplats.

Västermo [D 11] (Västermo sn)

Motivering:

Odlingslandskap präglad under 1800-talet med välbevarad bebyggelse och trots lagaskiftet välsammanhållna bykärnor. (*Bymiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Laga skiftet är avläsbart i åkermarken genom öppna diken. Glest äldre vägnät och den enhetliga bebyggelsen i byarna Vi, Konungö och Södra Åby. Stora ekonomibyggnader förknippade med Hjälmarens sänkning.

Åsby-Stenby Äng [D 7] (Eskilstuna stad och Fors sn)

Motivering:

För landet unik fornlämningskoncentration vid vatten på och omkring Åsbyåsen med gravfält- och boplatssmiljöer. (*Fornlämningssmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Ca 250 fornlämningsresterna av bronsålder-/äldre järnålderstyp. Ett av Sveriges största gravfält med ca 500 gravar, varav 350 av yngre järnålderstyp, bestående av gravar med mittblock med unika kantkedjor och brättekonstruktion, boplatss vid Mesta Norrgård med skärvtenshögar, terrasserings och röjda ytor. Ekeby medeltida *kyrkoruin*. *Fornborgar*.

I området ingår även:

Agrar miljö från senare delen av 1800-talet med dess övergång till stordrift inom djurhållningen. Stenby äng.

FLENS KOMMUN

Blackstaby m m [D 39] (Blacksta sn)*Motivering:*

Odlingslandskap med *fornlämningsmiljö* präglad av äldre och yngre järnålder. (*Kyrkomiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Enstaka bronsåldersrösen. Gravfält från både äldre och yngre järnålder vid byarna och en kungshög vid Blacksta by. Runstenar, varav flera vid vägen mellan Husby-Oppunda och Vadsbro, och en ristad i ett jordfast block. En äldre sträckning av vägen är bevarad som hålväg. Medeltida sockenkyrka byggd på Blacksta bys mark, samt traditionell bondgårdsbebyggelse främst från 1800-talet.

Ericssberg [D 29] (Bettna sn)*Motivering:*

A. *Slottslandskap* med bruk och härads- och *sockencentrum* präglad av storgodset Ericssberg. (*Bruksmiljö*, *Vägmiljö*).

B. Vetenskapligt intressant stenåldersboplats. (*Fornlämningsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

A. Ericssbergs slott i barockstil med äldre delar och påkostad inredning samt underlydande gårdar och torp. Forssjö järnbruk med masugn och såg. Stora Malms sockencentrum med medeltidskyrka och byggnader i samma färg som Ericssbergs. Gammalt administrativt centrum med tingshus och hållstall vid Stensjö med en del av den gamla vägen bevarad. Äldre vägnät.

B. Stenåldersboplats i Östra Vrå som givit namn åt Mälardalens äldsta jordbrukskultur. (En perifer del av området berör Flens kommun).

Flenmo-Hökärr [D 32] (Mellösa sn)*Motivering:*

Övervägande medeltida kolonisationsbygd med ålderdomligt vägnät.

Uttryck för riksintresset:

Småbrutet och kuperat *odlingslandskap* med omfattande betesprägel, små slingrande grusvägar som följer terrängen och bebyggelse huvudsakligen från 1800- och 1900-tal i små och medelstora gårdar. Mälby f.d. prästgård.

Harpsund [D 34] (Mellösa sn)*Motivering:*

Herrgårdsmiljö kring Harpsund som är hedersbostad för landets statsminister.

Uttryck för riksintresset:

Säteri på 1600-talet. Ny mangårdsbyggnad, ekonomibygnader och arbetarbostäder från 1910-20. Arbetarbostäderna Nygård uppförda som "herrgårdsanläggning i karolinsk stil". Ängs- och hagmarker.

Jälund-Sörby mm [D 36] (delen i Hyltinge sn)*Motivering:*

För det inre av Sörmland typiskt småbrutet *odlingslandskap*, med sammanhållen bebyggelse och specifik fornlämningsbild från bronsålder och äldre järnålder. (*Fornläm-*

ningsmiljö, Bymiljö, Herrgårdsmiljö).

Uttryck för riksintresset:

Uppodlade dalsänkor mellan skogklädda eller betade bergs- och moränhöjder. Ovanligt många ensamma eller i små grupper liggande rösen och stensättningar med stenfyllning samt två gravhägnader, en vallanläggning, en *fornborg* och ett gravfält. Byar med 1800- och tidig 1900-talsbebyggelse. Avgärda hemmanet Saxäng med mindre herrgårdsanläggning från 1914-1917.

Lagmansö [D 38] (Vadsbro sn)

Motivering:

Herrgårdsmiljö med 1700-talsprägel kring Lagmansö gods, sätesgård sedan medeltiden. (*Fornlämningssmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Typiskt läge för en medeltida herremansgård på en udde i sjön Långhalsen. Mangård med fyra flyglar planerade under 1700-talet. Gårdar med välbevarad bebyggelse, äldre vägsträckning, flera gravfält från äldre och yngre järnålder och grav- och boplatsmiljö från bronsålder/äldsta järnålder.

Malmköping [D 31]

Motivering:

Regements- och handelsort, *köping* från 1784, med stadsmässig rutnätsplan och välbevarad bebyggelse. (*Militär miljö*).

Uttryck för riksintresset:

Gatunät och bebyggelsestruktur från 1790. Tingshus, medeltida sockenkyrka och välbevarad äldre träbebyggelse från främst 1800-tal och tidigt 1900-tal. Exercisfältet Malma hed och Plevnahöjden med militära anläggningar och regementsbyggnader.

I området ingår även:

En viktig fd kustbunden stenåldersboplats från Vråkulturen (ca 3000 f.Kr).

Mellösa kyrkby [D 35] (Mellösa sn)

Motivering:

Ovanligt åskådligt exempel på äldre *kyrkby* med många sockenkommunala funktioner.

Uttryck för riksintresset:

Kyrka från 1200-talet, senast tillbyggd 1874 med by i höjdläge. Skoltomt med tre generationer av skolbyggnader, sockenstuga och kyrkstallar.

Sparreholm [D 33] (Hyltinge sn)

Motivering:

Herrgårdslandskap med bevarad *torpbebyggelse* och äldre vägnät. (*Fornlämningssmiljö, vägmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Sparreholms 1600-talsherrgård med nuvarande bebyggelse från 1700-talet. Sparreholms vidsträckta ekhagar, parkliknande hag- och ängsmark samt en omfattande torpbebyggelse. Långdunkers herrgård och Ramsbergs gårdar med ståtliga ekonomibygnader, bl.a. har Ramsberg en ladugård i nationalromantisk stil. Nyklacissistisk sockenkyrka med två f.d. skolhus. Fornlämningar, främst från bronsåldern och framåt.

Vadsbro-Ånhammar mm [D 30] (Dunkers sn i Flens kn och Gryts sn i Gnesta kn)

Motivering:

Herrgårdslandskap präglad av 1600-talets säterier. (*Fornlämningsmiljö, Kvarnmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Godsen Ånhammar, Ekensholm och Vadsbro är säteribildningar från 1600-talet, medan godset Dunkershall är skapat genom gårdssammanslagningar efter laga skiftet. På Ånhammar finns ett flertal *torp* och arbetarbostäder, en stor såg vid Glömnäs samt en kvarn. Dunkers *sockencentrum*. Fornlämningsrik dalgångsbygd med äldre vägnät, gravfält, *fornborgar* och runstenar.

Vibyholm-Årdala m m [D 37] (Årdala sn)

Motivering:

Slottsmiljö, anlagd av Karl IX:s änka drottning Kristina i ett för förvaltningen av hertigdömet (1568-1622) strategiskt läge och präglad av nyklassicistisk bebyggelse. (*Fornlämningsmiljö, Bymiljö, Tidigindustriell miljö*).

Uttryck för riksintresset:

Slottet i klassicistisk stil efter ombyggnad kring år 1800, sedan 1600-talet på framträdande plats på holmen söder om den avhysta byn. Odlingslandskap med stora åkrar omgivna av stora ängs- och hagmarker med ek. Ekonomibyggnader, arbetarbostäder och *torp* från 1700- och 1800-talen samt lämningar efter tegel- och kalkugnar och kalkbrott. Lämningar efter Näsby avhysta by. Årdala medeltida kyrka med ålderdomshem, kyrk stall och Sigridslunds skola från 1826. Flera stora gravfält från äldre och yngre järnålder med högar, stensättningar, domarringar och resta stenar.

Åkerö [D 40] (Bettna sn)

Motivering:

Herrgårdsmiljö kring Åkerö, känd som C G Tessins stamgods och genom åkeröäpplet.

Uttryck för riksintresset:

Anläggningen med medeltida läge på en ö, karaktäriseras av rokokoherrgården med huvudbyggnad, flyglar och inspektorsbyggning, planerad av C G Tessin och C Hårleman, uppförd vid 1700-talets mitt. Stamträdet för åkeröäpplet i den terrasserade *trädgården*.

GNESTA KOMMUN

Jälund-Sörby mm [D 36] (delen i Gryts sn)

Motivering:

För det inre av Sörmland typiskt småbrutet *odlingslandskap*, med sammanhållen bebyggelse och specifik fornlämningsbild från bronsålder och äldre järnålder. (*Fornlämningsmiljö, Bymiljö, Herrgårdsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Uppodlade dalsänkor mellan skogklädda eller betade bergs- och moränhöjder. Ovanligt många ensamma eller i små grupper liggande rösen och stensättningar med stenfyllning samt två gravhägnader, en vallanläggning, en *fornborg* och ett gravfält. Byar med 1800- och tidig 1900-talsbebyggelse. Avgärda hemmanet Saxäng med mindre herrgårdsanläggning från 1914-1917.

Elghammar [D 42] (Björnlunda socken)*Motivering:*

Herrgårdsmiljö där anläggningen räknas som det främsta exemplet i landet på empiristil.

Uttryck för riksintresset:

Elghammars manbyggnad ritad av italienaren Quarenghi ca 1810 i empirestil samt bostäder och ekonomibyggnader i nyklassicistisk stil.

"Erikskatan" Önersta-Penningby [D 43] (Björnlunda i Gnesta kn och Ludgo sn i Nyköpings kn)*Motivering:*

Vägmiljö, förhistorisk och medeltida vägsträckning, som tillhört övergripande samfärdsels-tråk, troligen den forna Erikskatan. (*Forn- och medeltida vägmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Slingrande vägsträckning med vägbankar, stenalvsbroar och intakta milstolpar. Vägen går delvis genom gamla utmarker med bl.a. häradets avrättningsplats, gravfält, en runristning, *fornborg* och bronsåldersrösen. Bybildning med ålderdomlig bebyggelse. Gästgivargård vid Önersta. Ekeby reglerade *radby*.

Gnesta [D 44] (Frustuna-Kattnäs sn)*Motivering:*

Stationssamhälle från västra stambanans tillkomst, med stadsmässig bebyggelse som speglar järnvägsortens framväxt från 1857 till modern tid.

Uttryck för riksintresset:

Plan med stadsmässiga drag med bebyggelsen vänd mot järnvägen och bostadsbebyggelse från järnvägens första tid till decennierna kring sekelskiftet. Bakom detta ett område med småskalig oregelbunden bebyggelse från samhällets första tid.

Gåsinge-Dillnäs och del av Frustuna-Kattnäs. [D 41] (Gåsinge-Dillnäs o Frustuna-Kattnäs sn)*Motivering:*

Centralbygd sedan bronsåldern med lång bebyggelsekontinuitet i läsbart öppet odlingslandskap. (*Fornlämningsmiljö, Herrgårdsmiljö, Bruksmiljö, Kyrkomiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Spår från bronsålders bosättningar (skärvestenshögar och gravar samt hällristningar). Gravfält från äldre och yngre järnålder samt runstenar. I miljön ingår medeltidskyrkor. Enskilda miljöer är Heby 1700-tals herrgård, Blacksta och Avla reglerade *radbyar* och Dillnäs *kyrkby* samt Skeppsta under 1500-talet grundade järnbruk med såg och kvarn och Närlunda herrgård.

Skottvångs gruva [20b] (Gåsinge-Dillnäs sn)*Utredningsområde.***Vadsbro-Ånhammar mm [D 30]** (delen i Gryts sn)*Motivering:*

Herrgårdslandskap präglad av 1600-talets säterier. (*Fornlämningsmiljö, Kvarnmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Godsen Ånhammar, Ekensholm och Vadsbro är säteribildningar från 1600-talet, medan

godset Dunkershall är skapat genom gårdssammanslagningar efter laga skiftet. På Änhammar finns ett flertal *torp* och arbetarebostäder, en stor såg vid Glömnäs samt en kvarn. Dunkers *sockencentrum*. Fornlämningsrik dalgångsbygd med äldre vägnät, gravfält, *fornborgar* och runstenar.

KATRINEHOLMS KOMMUN

Ericenberg [D 29] (Stora Malms sn)

Motivering:

A. *Slottslandskap* med bruk och härads- och *sockencentrum* präglat av storgodset Ericenberg. (*Bruksmiljö, Vägmiljö*).

B. Vetenskapligt intressant stenåldersboplats. (*Fornlämningsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

A. Ericsergs slott i barockstil med äldre delar och påkostad inredning samt underlydande gårdar och *torp*. Forssjö järnbruk med masugn och såg. Stora Malms *sockencentrum* med medeltidskyrka och byggnader i samma färg som Ericsergs. Gammalt administrativt centrum med tingshus och hållstall vid Stensjö med en del av den gamla vägen bevarad. Äldre vägnät.

B. Stenåldersboplats i Östra Vrå som givit namn åt Mälardalens äldsta jordbrukskultur. (En perifer del av området berör Flens kommun)

Flodabygden [D 26] (Floda sn)

Motivering:

Herrgårdslandskap med rötter i både medeltid och 1600-tal. (*Bymiljö*).

Uttryck för riksintresset

Ökna och Fjällskäfte medeltida sätesgårdsbildningar och Fors, Vegersbergs och Abbotnäs 1600-talsäterier. Öknaby har sammanhållen bykärna och bebyggelse i huvudsak från 1800-talet. Floda nygotiska sockenkyrka med bevarade medeltida delar samt välbevarat *sockencentrum*.

Granhed [D 27] (Floda sn)

Motivering:

Bymiljöer med bibehållen karaktär.

Uttryck för riksintresset:

Byarna Östra och Västra Granhed med välbevarad bykaraktär och bebyggelse från 1700- och 1800-talen. Småskaligt *odlingslandskap*, odlingsrösen och betesmarker. Väg med 1600-talssträckning, *kvarnmiljö* och skola.

Julitabygden [D 25] (Julita sn)

Motivering:

Rikt *herrgårdslandskap* präglat av stordrift, sedan medeltiden. (*Klostermiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Husgrund från järnåldern som visar ett monumentalt byggnadssätt. Abbotshuset och andra rester av Julita cistercienskloster från tidig medeltid. Herrgårdarna Julita, Gimmersta, Äs och Fogelstad har huvudbyggnader från 1600-, 1700- och 1800-talen och långa allésystem. Centralt belägna sätesgårdar och perifert till odlingsmarken anlagda arrendegårdar och *torp*.

Gryts arrendegård från 1700-talet på platsen för den medeltida prästgården.

I området finns även:

Stenåldersfynd och bronsåldersfynd samt gravfält, främst från yngre järnålder.

Katrineholm [D 28]

Motivering:

Stadsmiljö som tydligt speglar järnvägsbyggandet som samhällsbildande faktor och där utvecklingsstadierna från ren landsbygd till modern stad är läsbara.

Uttryck för riksintresset:

Stadsplan och bebyggelse vid järnvägsstationen, järnvägsparken och Stora Torget.

Tåkenön [D 24] (Julita sn)

Motivering:

Välbibehållna ängs- och hagmarksmiljöer på slätter- och fäbodan. (*Torp*).

Uttryck för riksintresset:

Fiskartorp under Julita gård. Närmast torpet öppen mark. Ädellövsskog med spår av hamling. Mindre delar av ängsmarken präglad av slätter och bete. I anslutning till torpet finns ett bostadshus i nationalromantisk stil, uppförd för den dåvarande ägaren till Julita gård.

NYKÖPINGS KOMMUN

Arnö-St.Kungsladugården [D 56] (Sankt Nicolai sn)

Motivering:

Odlingslandskap präglad av Kungsladugården, som sedan medeltiden tillhört Nyköpingshus, och som har kvar sin ursprungliga avgränsning mot staden. (*Fornlämningsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Huvudbyggnaden från 1816-1819 efter Hårlemans normalritning, arbetarbostäder och medeltida kastalgrund. På Lindbacke järnålderslämningar. Nu betespräglad öppen hagmark, som tidvis har utnyttjats som stadshage. Slättermarker på Svanvikens norra strand.

Björksund-Stora Sulsta [D 53] (Tystberga socken)

Motivering:

Herrgårdsmiljö med ståtlig bebyggelse i tidig rokokostil. (*Fornlämningsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Björksund manbyggnad från 1727 av J.G. Destain och flyglar från 1740-talet av C. Hårleman. Arbetarbostäder m.m. Torp och arrendegårdar från ca 1850-1920. Rösen och gravfält på högre liggande delar i norr.

"Eriksgatan" Önnersta-Penningby [D 43] (Björnlunda i Gnesta kn och Ludgo sn i Nyköpings kn)

Motivering:

Vägmiljö, förhistorisk och medeltida vägsträckning, som tillhört övergripande samfärdsels-tråk, troligen den forna Eriksgatan. (*Forn- och medeltida vägmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Slingrande vägsträckning med vägbankar, stenvalvsbroar och intakta milstolpar. Vägen går delvis genom gamla utmarker med bl.a. häradets avrättningsplats, gravfält, en runristning, *fornborg* och bronsåldersrösen. Bybildning med ålderdomlig bebyggelse. Gästgivargård vid Önnersta. Ekeby reglerade *radby*.

Gamla vägen Stavsjö-Krokek [D 58] (Kila sn)*Motivering:*

Vägmiljö som tillhört övergripande samfärdselstråk, troligen med sträckningen av den forna Eriksgatan.

Uttryck för riksintresset:

Flera äldre vägpartier med uppbyggda stenbankar eller kraftig stenskonung finns bevarade i skogen.

Halla-Stigtomta [D 51] (Halla och Stigtomta sn)*Utredningsområde**Motivering:*

Odlingslandskap med rötter i bronsåldern, fullkoloniserat sedan 1800-talet, präglat av stordrift. (*Bymiljö, Boställsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Skärvestenshögar och gravar (rösen och runda stensättningar) från bronsåldern. Många gravfält från äldre men främst yngre järnålder och *fornborg*. Eggartsnäs medeltida sätesgårdsruin. Halla *kyrkomiljö* med f d prästgård och skola, Senesta och Ellesta byar. Stora sammanslagna herrgårdslänkande bondgårdar från 1800-talet och ett flertal militieboställen.

Husby-Oppunda [D 48] (Husby-Oppunda sn)*Motivering:*

Herrgårdslandskap med gårdar, torp och prästgård. (*Fornlämningsmiljö, Kvarnmiljö, Kyrkomiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Husby herrgård med underlydande gårdar och torp. Husby-Oppunda kyrka, Valva värdefulla prästgårdsmiljö, Vada kvarn m m. Gravfält och två storhögar.

Kiladalen [D 55] (Kila, Lunda, Tuna och Bergshammars sn)*Motivering:*

Odlingslandskap som speglar en rik och varierad bebyggelseutveckling fr o m bronsåldern. (*Fornlämningsmiljö, Bymiljö, Kyrkomiljö, Bruksmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Små, mestadels av skiften upplösta byar. Sockenkyrkor med prästgårdar och skolor, 1600-talsvägsträckning med runstenar och Berga-Tuna säteri med arbetarbostäder. Flera bronsåldersboplatser, hållristningar samt rösen och stensättningar. Lämningar efter styckebruk.

Lid-Runtuna-Spelvik-Ludgo-Lästringe. [D 47] (Lids, Runtuna, Spelviks, Ludgo och Lästringe sn)

Motivering:

Centralbygd, fullkoloniserad vid järnålderns slut och med kontinuitet från bronsåldern. (*Fornlämningsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Bronsåldersbosättning med boplatser, huslämningar skålgropar och runstenar t.ex. vid Aspa löt hundarets, sedermera Rönö härads, tingsplats. Eriksgatan korsar här Storån, och i anslutning till bron står fyra runstenar och tre resta stenar. Söder därom är den s.k. Tingshögen. Vid Oppusa en Husbygård med kungshögen Uppsa kulle. I området finns fem *fornborgar* och ca 20 runstenar.

Nyköping [D 57]

Motivering:

Residensstad som utgjort ett viktigt politiskt maktcentrum sedan medeltiden. Som huvudort i Karl IX:s hertigdöme 1568-1622 utvecklades staden till ett av landets första industriella centra. Stadsmiljö präglad av konsekvent genomförd reglering vid 1600-talets mitt, låg bebyggelse och industrianläggningar från skilda tider.

Uttryck för riksintresset:

Det medeltida Nyköpingshus utbyggt av Karl XI, i ruiner efter en eldsvåda 1665. De medeltida kyrkorna, stadsplanen med rätvinkligt ruttmönster från regleringar 1647 och 1665, ett av landets mest konsekvent genomförda exempel på statsmaktens moderniseringssträvanden vid 1600-talets mitt. Torgmiljön med residensset och det f.d. rådhuset samt annan bebyggelse som kännetecknar residensstaden. Kvarnbyggnader och andra industrianläggningar. 1900-talets bostadsbebyggelse med flerbostadshus, villaområden och "miljonområdet" Brandkärr.

Nyköpingsåns dalgång [D 52] (Bärbo och Helgona sn)

Motivering:

A. *Dalgångsbygd* med utpräglat *herrgårdslandskap* i norr och storbondebygd i söder. (*Kyrkomiljö*).

B. *Fornlämningsmiljö* vid Släbro med unika hållristningar

Uttryck för riksintresset:

A. Herrgårdarna Näs i karolinsk stil samt Tistad, Christineholm och Täckhammar i nyklassisk stil med ekonomibyggnader, parker och alléer, arbetarbebyggelse, arrendegårdar och torp samt storbondegårdar, från 1600-talet och framåt. Bärbo 1200-talskyrka. Byar saknas helt. Gravfält från järnåldern.

B. Vid Släbro ligger länets största hållristningskomplex som är unikt i ett nordiskt perspektiv. Här finns också två stora yngre järnåldersgravfält på var sin sida om ån med runstenar och hålvägar samt en mycket värdefull stenlagd bank över ån.

Ringsö-Hartsö mm [D 54] (Bälinge sn)

Motivering:

Skärgårdsmiljö med betydelse för sjöfart och kustförsvar sedan medeltiden och ännu fungerande skärgårds- och fiskehemman. (*Farledsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Skärgårdsöområde med traditionell bebyggelse och prägel av jordbruk med betesdrift. Sävö

lotsstation från 1876. Sävösunds f.d. krog, och Långö gård med f.d. skola. Lindholmens och Hartsö f.d. lotshemman m m. Ringsö by och sjöbodas. Mäktigt kuströse på Ringsös norra del.

Tärnö [D 60] (Vrena SN)

Utredningsområde.

Tunaberg-Koppartorp [D 59] (Tunaberg socken)

Motivering:

Bruks- och gruvmiljö med lämningar efter kobolt-, järn- och främst kopparbergslag från länets tidigaste bergshantering. (*Kyrkomiljö, Vägmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Kring länets enda träkyrka, från 1620, ligger i Koppartorp en mycket välbevarad gruvarbetarbebyggelse från 1700- och 1800-talen samt lämningar från gruvdriften, som upphörde 1889. Flera medeltida hyttområden samt lämningar efter 1600-, 1700- och 1800-talets bergshantering. Välbevarat vägnät åtminstone från 1600-talet med i stort antal väghållningsstenar. Kyrkstigen till Tuna kyrka har medeltida sträckning.

Östermalma [D 45] (Ludgo sn)

Motivering:

Sedan byggnadsskedet på 1600-talet nästan oförändrad *herrgårdsmiljö*. (*Fornlämningmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Mangård med flyglar och park från 1660-talet efter ritningar av Jean de la Vallée, gårdsflyglar och ekonomibyggnader från 1700-tal. Gravfält från yngre järnålder som kan kopplas till av säteriet avhysta byar.

I området finns även:

Fornborgar.

STRÄNGNÄS KOMMUN

Fogdöns centrala del [D 14] (Fogdö sn)

Motivering:

Odlingslandskap som är ett tydligt exempel på *centralbygd* i Mälardalen alltsedan yngre järnålder. (*Fornlämningmiljö, Klostermiljö, Bymiljö, Kyrkomiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Jordbruksbygd av 1800-talskaraktär med välhållna gårdar och byar. Bergshammars säteri med mangård från 1730-talet. Vårfruberga klosterruin, Kungsbergs *kungsgård* och Vårfruberga klosterruin, Hanemyra outskiftade bykärna. Fogdö medeltida kyrka. Spår av äldre skogsbete i form av hägnader och delvis bevarade äldre betesmarker. Byn Husby med stora gravfält bl.a. med den stora Ingjaldshögen, 90 m i diameter, invid vägen mot den forna övergången mot Fogdö, *fornborg* vid Stenby.

Gripsholm-Mariefred [D 21]

Motivering:

Slottsmiljö och *stadsmiljö*, som tydligt avspeglar ett kungligt slotts dominans över sitt

tjänstesamhälle, präglad framför allt av 1500-talet och det tidiga 1600-talet men också av den uppblomstring som skedde under Gustav III:s tid samt till följd av ångbåtstrafiken vid 1800-talets slut.

Uttryck för riksintresset:

Gripsholms slott med delar från 1300-talet, men huvudsakligen tillkommet under Gustav Vasas och hans söners tid från 1530-talet. Den obebyggda marken väster om staden, det s.k. Munkhagsgården, som visar den agrara stadens gräns mot slottets kungsladugård. Mariefreds oregelbundna rutnätsplan samt kyrka från början av 1600-talet. Välbevarad trästadsbebyggelse från 1700- och 1800-talen. Välbevarad trästadsbebyggelse från 1700- och 1800-talen med bl.a. byggnader och anläggningar från Gustav III:s tid och 1800-talets slut.

Kinger-Valla [D 17] (Vansö sn)

Motivering:

Odlingslandskap med väl sammanhållna byar i höjdläge med omkringliggande åkermark som pedagogiskt visar på ett kontinuerligt brukande från vikingatiden. (*Fornlämningsmiljö, Bymiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Flera byar på bergs- och moränhöjder med yngre järnålders gravfält inom dagens byar. Enstaka äldre järnålders gravfält. Byn Kinger med bevarade 1700-talsdrag.

Mälsåker [D 16] (Ytterslö sn)

Motivering:

Slottsmiljö med unikt barockslott samt karaktäristisk småbruksbebyggelse från 1910-talet, tillkommen efter ett arrendesystem som speglar dåtidens patriarkaliska idéer.

Uttryck för riksintresset:

Mälsåkers slott - omgestaltat på 1670-talet av Tessin d ä med tillhörande park och alléer. Småbruksbebyggelse i tegel. Ängs- och hagmarker.

I området ingår även:

Gravfält från bronsålder till yngre järnålder.

Strängnäs [D 18]

Motivering:

Lärdoms- och *stiftsstad* med unikt sammansatt planmönster där utvecklingen kan följas från medeltid över 1600-talets reglering till utvidgningar kring sekelskiftet 1900, då också funktionen av *regementsstad* tillkom.

Uttryck för riksintresset:

Den dominerande domkyrkan och övrig, i huvudsak medeltida bebyggelse förknippad med stiftsstaden. Gatunätet som till stor del bevarar en oregelbunden medeltida karaktär delvis reglerat på 1640-talet och efter 1871-års brand. Rutnätsystem i olika riktningar, gator i sneda vinklar och en stjärnplats. Trähusbebyggelse från 1600- 1700- och 1800-talen, bestående av såväl små stugor som stora stadsgårdar. Från tiden kring sekelskiftet 1900 mer storskalig stenbebyggelse. Det för 1900-talets början karaktäristiska villaområdet Storgården. Regementsområde från 1921.

Sundby sjukhusområde [D 19] (Strängnäs sn)*Motivering:*

Sjukhusanläggning projekterad 1912 efter s.k. paviljongsystemet speglar såväl det tidiga 1900-talets arkitekturideal med bl.a. samspelet natur-park-byggnader som en ny och revolutionerande syn på mentalvården.

Uttryck för riksintresset:

Den f.d. vårdanstalten med sina tio paviljonger symmetriskt placerade kring en parkliknande gård samt tjänstebostäder, kapell, ekonomibygnader och vattentorn.

Åkers styckebruk [D 20] (Åkers sn)*Motivering:*

Två *bruksmiljöer* med mellanliggande modern *tätort* i vilka utvecklingen från 1500-tal till nutid är läsbar.

Uttryck för riksintresset:

Styckebruk med bruksherrgård från 1700-talet med en av landets största engelska parker, arbetarbostäder från flera århundraden samt industriområde med välbevarade ruin efter dubbelpipig masugn, byggnader från 1700- 1800- och 1900-tal. Krutbruk. Tätortens centrum har välutformad bostadsbebyggelse från 1950-talet.

Överselö-Tynnelsö [D 15] (Överselö sn)*Motivering:*

Odlingslandskap med stora gårdar och ett rikt fornlämningsbestånd från bronsålder till yngre järnålder samt unikt biskopssäte med rötter i medeltiden. (*Fornlämningsmiljö, Kyrkomiljö, Slottsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Tynnelsö slott med medeltida delar, omgestaltat flera gånger, bl.a. till renässanspalats av Karl IX. Överselö kyrka med f.d. präst- och komministergård. Öppen odlingsmark. Ålderdomlig vägsträckning. Gårdar med välbevarad 1700- och 1800-talsbebyggelse. På åsen ett flertal mycket omfattande gravfält, däribland åsagravfältet med högar, stensättningar, skeppssättning och runstenar.

TROSA KOMMUN

Thureholm [D 49].*Motivering:*

Arkitekturhistoriskt intressant *herrgårdsmiljö* från övergången mellan barock- och rokokostil. *Uttryck för riksintresset:*

Symmetrisk uppbyggd herrgårdsanläggning från 1730-talet där den långa allén bildar mittaxeln. Dominerande mangård i karolinsk stil efter ritningar av C. Hårleman, flyglar och ekonomibygnader.

Trosa [D 50].*Motivering:*

Småstadsmiljö präglad av det tidiga 1600-talets stadsanläggning, handel och fiske samt det sena 1800-talets badortsliv.

Uttryck för riksintresset:

Stadsplanen för den omkring år 1600 flyttade staden med strandbundna långgator på åns båda sidor. Träbebyggelse och tomter som i utformning och storlek speglar såväl fiskeläget och handels- och hantverksstaden som den senare *badorten*.

Trosaåns dalgång [D 46] (Vagnhärds sn)

Motivering:

Ett av länets fornlämningstätaste *odlingslandskap* med tätt förekommande fornlämningar kring Trosaåns dalgång, vilka visar på lång bebyggelsekontinuitet och stegvis kolonisation anpassad till landhöjningen, som också har styrt läget för de förhistoriska centrumbildningarna. (*Fornlämningsmiljö, Borgmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

I dalgången spår av hur bygdens kärna flyttats från Husby under yngre järnålder till det medeltida Trosa stad vid kyrkplatsen och slutligen till dagens Trosa stad i början 1600-talet. I Vagnhäradsområdet en omfattande bronsåldersbosättning. Många skärvstenshögar, hus- och odlingsterasser, gravar, älvkvarnar och hållristningar av ovanlig typ. Två Husbygårdar med överplöjda storhögar. Bro- och vadställe vid Trosa by med runsten och runristningar i fast håll. Resterna av en befäst gård vid sjön Sillen. Sille *radby*. F.d. skola, prästgård m.m. Åda sätesgård med manbyggnad av C C Gjörwell, arbetarbostäder m.m. Äldre vägnät.

VINGÅKERS KOMMUN

Högsjö [D 23] (Västra Vingåkers sn)

Motivering:

Brukssamhälle med omland och spår i bebyggelsen från 1600 till modern tid.

Uttryck för riksintresset:

Vid Högsjö säteri anlades på 1600-talet ett järnbruk. Sedan detta nedlagts år 1874 ersattes det av ullspinneri och maskinfiltfabrik. Äldre industribyggnader, och skilda generationer av tidstypiska arbetarbostäder och *egnahem* från 1800-talets slut till 1960-tal. Herrgårdsanläggning med corps-de-logi och flyglar från 1700-talet, ett gårdskapell från 1780-talet, en fatbursbyggnad från 1600-talet och en stenladugård från 1861 uppförd i normandisk stil. Alléer från herrgården. I godsets omland *skogsbygd* med små odlingsytor och stenmurar, odlingsrösen, kolbottnar m.m.

Österåkerbygden [D 22] (Österåkers sn)

Motivering:

Särpräglad *odlingslandskap* vid sjön Öljaren med stora byar, gårdar och *torp* som speglar en varierad förindustriell tillverkning som komplement till jordbruket. (*Fornlämningsmiljö, Bymiljö, Herrgårdsmiljö, Gruvmiljö, Stenbrott*).

Uttryck för riksintresset:

Lagaskiftat odlingslandskap med öppna diken, många långa stenmurar, ängs- och hagmarker och enhetlig 1800-talsbebyggelse. De ovanligt stora byarna Ättersta, Hulta och Säby samt *sockencentrum* i Österåkers kyrkby. Forsby herrgård med ekallé, f d mejeri och ångsåg. Lämningar efter brytning av järnmalm och kalk, kalkugnsrester. Gravfält från äldre och yngre järnålder.